

*Libor Martinek*

## *Problematika života a díla Henryka Jasiczka*

**J**sou lidé, kteří se v pravý čas objeví na pravém místě a ovlivní svou aktivitou chod společenských, kulturních a politických událostí. K takovým bezesporu patřil polský básník Henryk Jasiczek, jehož nedožitě osmdesáté narozeniny si letos připomněli věrní čtenáři jeho poezie. Z Jasiczkovy tvorby vyšly i dva české výbory – **Krásné jak housle**<sup>1</sup> a **Pokus o smír**<sup>2</sup> v překladech Ericha Sojky, Oldřicha Rafaje a Jana Pilaře. Svým dílem H. Jasiczek patří do polské literatury, ovšem z hlediska územního, jako představitel polské tvůrčí obce působící na českém Těšínsku, náleží plným právem do kulturní sféry České republiky a bývalého Československa.<sup>3</sup>

Po listopadu 1989 nastává nová čtenářská konkretizace díla Henryka Jasiczka, jehož osobnost se v polských společenských a kulturních kruzích pomalu stává legendou. Proto využíváme této příležitosti k zamyšlení nad tím, co z jeho díla se může stát trvalou hodnotou v kolektivním vědomí čtenářů. Dnešní hodnocení Jasiczkova života a díla provázejí protikladné tendence. Tezi, že se uvedené rozpory z dnešního pohledu nakonec slévají v jednotu, a tvoří tak integritu Jasiczkovy osobnosti, se pokouší potvrdit i náš konferenční příspěvek. Kromě toho lze na Jasiczkově osobnosti a díle demonstrovat prostřednictvím srovnávací metody problematiku meziliterárních vztahů. V intencích prací nitranské školy literární komunikace bychom mohli říct, že

---

<sup>1</sup> Ostrava 1962.

<sup>2</sup> Praha 1967.

<sup>3</sup> Bylo by chybou, kdybychom nepočítali polské umělce na českém Těšínsku do kultury státu, na jehož území žijí a kde vznikají jejich díla. Demokratický stát by také měl být zárukou zachování všech práv národnostních menšin. Osud Henryka Jasiczka je pak dokladem skutečnosti, že za totalitního režimu jednoznačně převážily zájmy politické nad kulturními zájmy a potřebami tvůrčí vrstvy jedné etnické minority. Zvláště silně se tato tendence projevila po internacionální „pomoci“ armád Varšavské smlouvy v srpnu 1968.

Jasiczkovu tvorbu lze zkoumat jako modelový obraz dobového pohledu na svět, dobové atmosféry, životního pocitu. Je třeba přitom vzít do úvahy, že ve snaze o vyjádření životního pocitu a ideálu působí časové ideologie a jejich idiomatická představivost a obraznost, která jako by zastírala lidské meritum tohoto pocitu a ideálu. Nepůjde nám proto o přímočarý výklad prostředků a symbolů dobové poetiky na příkladu díla Henryka Jasiczka, neboť přitom se často zveličují partikulární hlediska, která tvoří jenom povrchovou vrstvu hlubších, vlastních tendencí doby vyjadřujících lidské aspirace.<sup>4</sup> Jasiczkovo dílo nás bude zajímat především jako výraz autorových uměleckých ambicí vůči světu a lidstvu.

Henryk Jasiczek se narodil 2. března 1919 v Kottingbrunnu u Vídně. Vychováván však byl u příbuzných (v rodině Knoblochů) v Oldřichovicích, daleko od matky a od prarodičů žijících v Trzebini. Otce blíže nepoznal, teprve později se dověděl, že jím byl bohumínský bankovní úředník Henryk Getroy.

H. Jasiczkovi později někteří jeho kolegové vyčítali, že neměl správný vztah k mladým autorům. Dávali mu za příklad *Pawła Kubisze* (1907–1968), který se více zajímal o adepty literatury a odkryl například literární talent Adolfa Dostala (1941–1963). Příčina snad spočívala v povaze Jasiczkova mládí a v absenci otcovského domu. Nezískal tedy smysl pro to být mladým básníkům duchovním otcem.

V letech 1936–1938 se H. Jasiczek učil zahradníkem v Chrudimi a zřejmě se tam cítil dobře. Stal se dokonce vedoucím učňovské samosprávy a školu ukončil s vyznamenáním. Dochovaly se i české básně, které tam napsal. Dokonce snad měl v úmyslu zůstat v ryze českém prostředí natrvalo, když si po škole našel práci na úpravě léčivých bylin u Jana Mikuláška v obci Hradečno. Koncem roku 1938 se vrátil do Slezska a pracoval v zahradnictví třinecké hutě. Přiměly ho k tomu politické události předcházející začátku druhé světové války, obsazení českého Těšínska Polskem po mnichovské kapitulaci v roce 1938 a také to, že do Hradečna přibyli utečenci z tzv. Sudet, kde převzali vládu Němci. H. Jasiczek se v huti za okupace připojil k odbojovému hnutí, které organizoval Jan Heczko z Oldřichovic–Tyrské se svým zetěm Jerzym Sporyszem, a vstoupil do odbojové skupiny Tempo. Spoluredigoval konspirační časopis *Naprzód* („Kupředu“). V huti také poznal svoji budoucí ženu, Češku Marii Dolákovou z Orlové. Její otec Jan, člen odboje, zahynul v Osvětimi. Jasiczkovi společně vychovali dvě děti, syn Bronisław žije v Austrálii, dcera Danuta v Českém Těšíně.

Henryk Jasiczek byl těšínským patriotem a často veřejně upozorňoval na práva své národnostní menšiny. Nebyl však šovinistou, k Čechům měl evidentně příznivý

---

<sup>4</sup> Srv.: Miko, F.: *Hodnoty a literární proces*, Bratislava 1982, s. 100.



vztah. Když na přelomu 50. a 60. let dálkově studoval polonistiku v Praze, spřátelil se s českým polonistou a polonofilem prof. Karlem Krejčím. Hodně přátel měl také mezi českými spisovateli. V roce 1961 připravil k vydání pro Krajské vydavatelství v Ostravě své polské překlady z poezie předních českých básníků **Poetyckie pozdrowienia** („Básnické pozdravy“). Naopak se dočkal zmíněných dvou výborů českých překladů své básnické tvorby.

Jednou z největších básnických vášní bylo cestování. Navštívil řadu evropských zemí, syna v Austrálii, poznal Asii, Blízký Východ a Kubu. Z cest psal skvělé reportáže. Část z nich vyšla v knihách **Morze Czarne jest błękitne**<sup>5</sup> a **Przywiozę ci krokodyla**<sup>6</sup>. Na stránkách Zwrotu vyšly reportáže z Jasieczkových cest do Libanonu a do Indie.

Na začátku své společenské a umělecké kariéry se Henryk Jasiczek ocitl mezi nejprivilegovanějšími literárními tvůrci. Byl účastníkem komunistického hnutí odporu, po válce se stal okresním tajemníkem KSČ v Českém Těšíně a odpovědným redaktorem polskojazyčných novin **Głos Ludu** („Hlas lidu“). Měl všechny předpoklady k tomu, aby udělal kariéru ve stranických strukturách, ale brzy ho začaly trápit pochybnosti o správnosti hesel hláсанých komunisty, provázených rozporuplnými činy komunistické vlády. Jeho články byly cenzurovány a on sám byl často zván stranickými orgány k odpovědnosti. Jasiczka však nejvíce hnětlo, že nemohl otevřeně psát o národnostní politice nebo historii mateřského regionu. Své výhrady v této oblasti veřejně deklaroval poprvé v roce 1952, když spolu s ing. Józefem Chybidziurou jako jediní vystoupili na okresní konferenci KSČ v Českém Těšíně na obranu Pawła Cieślara, veřejně odsouzeného za vypracování programu kulturního a společenského rozvoje polské národnostní menšiny, který však byl označen za tzv. „nacionalistickou platformu“. V roce 1957 se stal nepohodlným sám H. Jasiczek. Odvolali ho z místa odpovědného redaktora Głosu Ludu, když odmítl otisknout protigomulkovské články. Básník se ještě vrátil k redakční práci v Krajském vydavatelství v Ostravě a nakonec zakotvil v měsíčníku **Zwrot**. Za své sympatie k dubčkovskému uvolnění ve straně a společnosti se však posléze ocitl mezi nejvíce diskriminovanými. Byl odvolán ze Zwrotu, vyloučen z KSČ a postupně zcela vyřazen ze společenského života. Nesměl publikovat nejen v Československu, ale ani v Polsku, kam měl zákaz vstupu, přestože tam žila jeho matka. Údajně byl sledován Státní bezpečností. Do své smrti pak pracoval v českotěšínské tiskárně jako korektor. Za normalizace těž-

---

<sup>5</sup> Černé moře je modré, Ostrava 1961.

<sup>6</sup> Přivezu ti krokodyla, Ostrava 1965.

ce nesl i to, že se mu najednou začali vyhýbat někteří známí, dokonce dávní přátelé. Přecházeli na druhou stranu ulice, odvraceli se...

Básnickova tvorba však z povědomí čtenářů nevymizela úplně ani v době, kdy měl zakázáno publikovat. Jasiczkovy básně se objevovaly pod pseudonymy anebo kryptonymy přejících mu osob, například v polském časopise pro děti **Jutrzenka** („Jitřenka“).

Jasiczkovou velkou inspirací se staly Beskydy. Pociťoval sympatie k beskydským horalům a stal se „dvorním textařem“ jablunkovského souboru Gorol („Horal“). Ostatně Jasiczkova poslední napsaná báseň, tzv. Wiersz ostatni („Poslední báseň“), kterou stvořil s vypětím posledních sil v nemocnici několik dnů před smrtí, se topograficky váže k jeho milovaným horám.

Na Jasiczkovo přání informoval Jan Rusnok o jeho zdravotním stavu přátele v Polsku. Napsal zprávu do katovických Poglądów („Pohledů“), dopis varšavské básnířce Anně Kamieńské (1920–1986), se kterou si H. Jasiczek dlouhou dobu dopisoval, a bývalému polskému konzulovi v Ostravě ing. Stefanu Wengierowovi. Wengierow pak přijel na Jasiczkův pohřeb (na přání básníka církevní a katolický), který měl charakter tiché manifestace, a přednesl řeč nad jeho hrobem.

K nejpěknějším vzpomínkovým textům na Henryka Jasiczka patří předmluva katovického básníka Tadeusze Kijonky k posmrtnému polskému výboru z Jasiczkovy tvorby a pozůstalosti Jak ten oblok („Jako ten oblak“): *„Henryk Jasiczek si plně uvědomoval osud, který ho jako básníka čeká – odsouzení k ‚doživotnímu trestu mlčení‘, bez práva na obranu. Všechny intervence polských literárních středisek a spisovatelů v jeho věci, v to počítaje vlivného Jarosława Iwaszkiewicze, nebyly úspěšné. (...) posmrtné návraty básníka mají vždy povahu aktu spravedlnosti, když představují popření rozsudků vydaných za života. Může to být návrat poezie, která předstihla svou dobu a nemohla počítat s plným porozuměním současníků – vždy se účastníme především uměleckého úspěchu díla, které dosahuje onoho romantického posmrtného vítězství. Ale může to být obecně návrat vyloučeného básníka, odsouzeného politickým rozsudkem ke zmaru – a tehdy je to potvrzení morálního smyslu oběti tvůrce, který jako hlasatel ideje a zásad odporu pak jako člověk nese všechny důsledky přijaté volby a spolu s ním je jím poznamenáno i jeho básnické slovo.“*<sup>7</sup>

Bez existence zápisů básnickových myšlenek v deníku jen obtížně zjistíme, jaký vliv na něj měla ostrakizace ze společenského a kulturního života. Leccos však můžeme zjistit ze záznamů Jasiczkových přátel a z vývoje autorovy literární tvorby.

---

<sup>7</sup> Kijonka, T.: Zabić poetę, in: Jasiczek, H.: Jak ten oblok, Katowice 1999, s. 8–9.



Polský literární historik Edmund Rosner (1930–1998) uvažoval o některých změnách Jasiczkových názorů ve studii O Henryku Jasiczkowi wspomnienie („Vzpomínka na Henryka Jasiczka“). Upozornil zejména na skutečnost, že se H. Jasiczek už v roce 1956 přidal na stranu Władysława Gomułky a jím projektovaných reforem, které však nikdy nebyly v úplnosti uskutečněny. Nakažen „gomulkovštinou“ pomalu dozrával k socialismu s „lidskou tváří“ a s nadšením se vrhl do víru přeměn, v jejichž čele u nás stanul Alexander Dubček. H. Jasiczek se ztotožnil s myšlenkami Pražského jara a nikdy se jich nezrekl, i když později byl vystaven represím. Zřítíl se mu však svět ideálů, v které uvěřil v době války a socialistického převratu ve Střední Evropě. V 70. letech, odsouzený k samotě, začal znovu budovat svůj systém hodnot, nebo spíše obnovoval hierarchii ideálů z dětství a mládí, které původně v dospělosti zavrhl. Podle Edmunda Rosnera se Jasiczkův hodnotový a ideový systém poprvé zachvěl, když se léčil u sester alžbětánek v Jablunkově. Napsal pro ně několik náboženských básní a později s nimi udržoval kontakt. Edmund Rosner po návratu Jasiczka z Jablunkova položil básníkovi otázku týkající se jeho vztahu k víře. H. Jasiczek odpověděl vyhýbavě, ale z odpovědi přesto vyplývalo, že se necítil být ateistou, spíše agnostikem. K těmto fundamentálním otázkám se H. Jasiczek nadále vracel v době svých cest na Blízký Východ i v korespondenci s Annou Kamieńskou ze 70. let.

Jak je vidět, životopis Henryka Jasiczka přes své protiklady nakonec vytváří jednotný celek, potvrzující integritu básnickovy osobnosti. Zbývá, sine ira et studio, zhodnotit Jasiczkův literární odkaz, jeho osobnost uměleckou.

Jasiczkovu básnickou tvorbu dělíme do dvou etap. Kritérium jejich odlišení však nespočívá ve sféře poetiky, ale v tematice. H. Jasiczek nikdy nebyl experimentátorem. Jeho prvotina **Rozmowy z ciszą**<sup>8</sup> zahrnovala básně z let 1940–1945 a kromě válečných reminiscencí vyjadřovala okouzlení krásami přírody, touhu po samotě atp. Následující sbírky, až do **Obuszkciem ciosane**<sup>9</sup>, obsahují v převážné míře básně s tematikou společenskou; po roce 1955 si tento básník vytváří osobitější autorský styl, vrcholící v poslední a ještě za života básníka vydané sbírce **Zamyślenie**<sup>10</sup>.

V prvních Jasiczkových sbírkách spatřujeme jistý vliv **Leopolda Staffa** (1878–1957) a sám básník se nakonec k jeho patronátu přiznává. Avšak odkaz na L. Staffa ještě mnoho neříká, protože tento „Apollon polské poezie“, který debutoval v době tzv. Mladého Polska, v sobě zahrnuje přinejmenším tři básnické etapy. V prv-

---

<sup>8</sup> Rozhovory s tichem, Český Těšín 1948.

<sup>9</sup> Obuškem tesané, Český Těšín 1955.

<sup>10</sup> Zamyślenie, Ostrava 1969.

ních Jasiczkových sbírkách je ze Staffa obsažena především a pouze atmosféra: někde nedaleko „*zvoní déšť o okenní tabule, zvoní podzimní déšť a padá stejný, pravidelný, nesmírný*“, nacházíme v nich také tetmajerovské<sup>11</sup> „*zamyšlení polní, smutek*“. Upřednostňovaným ročním obdobím v těchto básních je podzim. H. Jasiczek mu věnuje celý cyklus Strof jesiennych („Podzimních slok“). Atmosféra této poezie dovoľuje vyslovit domněnku, že Jasiczkovým básnickým začátkům patronoval L. Staff z doby Mladého Polska, obecněji v podobě „mladopolského“ sentimentalismu a melancholie. Angažované Jasiczkovy básně tohoto období mají charakter glos k aktuálním hospodářským a politickým změnám ve společnosti a k její morálce. Najdeme v nich „*traktor vyznačující cestu historii*“ i „*hořící nebe nad Koreou*“, pilota amerického bombardéru lokajícího Coca-colu a vrhajícího na korejskou vesnici „*smrtící krupobití*“. Často se objevuje srovnání: dřívě, čili v době, kdy základní výrobní prostředky byly v soukromém vlastnictví, a za socialismu, kdy se ocitly ve vlastnictví státu. Některé básně splňují úlohu aktuální agitky: „*To naše zem je.../ Kde v práci a potu/ člověk se mění,/ kde havíř a hutník,/ Polák i Čech/ píšť doslov ke sbratření*“ (Naše Slezsko).<sup>12</sup>

Podobně angažovaný charakter má třetí Jasiczkova sbírka, epická poema o Janu Sabelim **Gwiazdy nad Beskidem**<sup>13</sup>. Otec lyrického hrdiny jedl tvrdý chléb z panských rukou, viděl, jak žili statkáři. Jan zprvu pásł ovce na beskydských kopcích, pak vedl partyzánský oddíl a po válce se stal hutníkem a proletářem uvědomujícím si svoji historickou úlohu.

V první etapě Jasiczkovy tvorby se skoro každá jeho báseň z hlediska kompozice vyznačuje směřováním k formulaci morálního naučení (samozřejmě za pomoci básnického obrazu): „*Hledím, v zamyšlení, nakloněn/ zázrakem záblesku okouzlen/ Kdo srdcem žije a kráse otevřen jest –/ jedenkrát v kaluži uzří hejna hvězd*“ (Gwiazdy w kałuży, „Hvězdy v kaluži“).

Jako téměř každý básník z českého Těšínska čerpá H. Jasiczek z folkloru. Činí to prostřednictvím stylizace větné stavby a užíváním slovní zásoby čerpající z beskydského nářečí, využitím rytmiky lidové písně, pomocí metafor vycházejících z lidové poezie typu „*úsměv – rozsypaná šňůra korálů*“, „*oči hutníků měly barvu nebe*“, „*život těžší než kámen*“, „*pivoňka jako krev, která vytryskla v trávě*“, „*smaragdy*

---

<sup>11</sup> Tetmajer Przerwa Kazimierz, (1865 - 1940), básník, prozaik, autor divadelních her, jeden z předních tvůrců „Mladého Polska“. Někdy označován za polského impresionistu v poezii (s ohledem na sbírku *Melodia mgieł nocnych*).

<sup>12</sup> Překlad Erich Sojka.

<sup>13</sup> *Hvězdy nad Beskydy*, Český Těšín 1953.



hvězd“, „purpurové máky“ atp. Podobný rodokmen má zakončení básní Pożegnanie („Rozloučení“: „A nať zůstala/ rosou plakala“) a W zaciszu („V zátíší“: „A když ve svatyni/ utichl zpěv/ jeřabina víno/ proměnila v krev“).

Čtvrtá sbírka **Obuszkiem ciosane** přináší nového hrdinu, který v sobě spojuje folklorní inspirace se zápasem o společenskou spravedlnost. V písemnictví vznikajícím na Těšínsku je častým hrdinou zbojník, připomeňme alespoň román Pawła Kubisze *Opowieść wydziedziczonych*<sup>14</sup>. Období zbojnictví v Beskydech a Karpatech připadá na přelom 17. a 18. století a představuje do jisté míry ohlas dřívějších lidových hnutí. Zbojnictví bylo druhem individuální msty za vytrpěné křivdy a zbojnické „napravování světa“ mělo někdy evangelijní motivace. Neobešlo se, zvláště v případě nejslavnějšího slezského zbojníka Ondráška (1680–1715), bez vlivu ideologie Českých bratří. Na rozhodnutí „jít na zboj“ mělo vliv mnoho faktorů: útěk z panského, z vojska, neporozumění mezi mistrem a čeledínem atp. Někdy bylo zbojnictví obyčejným loupením, ale v lidovém povědomí, uchovaném ve folklorní tradici, byli zbojníci obránci utiskovaných. Ve slovenské lidové písni, která Jasiczkovi posloužila za motto ke sbírce, se zpívá: „... ja musím byť zbojník, bo krivda veliká –/ nepravosť u pánov,/ pravda u zbojníka.“ Jasiczkova podoba zbojníka je s touto lidovou tradicí shodná: „Vyrovnáme dluhy/ po zbojnicku, mstivě,/ po zbojnicku, tvrdě,/ ale spravedlivě“ (Rozstanie – „Rozcestí“); nebo: „Jestli kupce bohatého/ na rozcestí potkám/ dukáty mu vezmu/ chudákům je rozdám“ (Na co mi dukaty – „Nač jsou mi dukáty“).

Básně se společenskou tematikou představují umělecký doplněk k politické činnosti Henryka Jasiczka, část jeho publicistické kampaně, kterou rozvíjel jako ideolog nového zřízení. A připomeňme, že v té době zastával významné stranické pozice a byl členem výborů mnoha společensko-politických organizací. Jeho angažované básně, v protikladu k intimním, se vyznačují optimismem, přesvědčením o spravedlnosti a neodvratnosti změn, které nastaly po válce. Lze z nich vyčíst inspirace poezií **Marie Konopnické** (1842–1910), představitelky polského realismu, jejíž básně mají jednoduchou písňovou formu a dominují v nich odbojné tóny proti utlačovatelům, a vliv poezie **Władysława Broniewského** (1897–1962), jenž patřil do skupiny proletářských básníků spojených s komunistickou stranou. Čtenář, který nezná cesty vývoje Jasiczkovy poezie a také kontextu, v jakém vznikala, by mohl básníka dokonce podezřívat z následování vzoru Tadeusze Różewicze (nar. 1921), jehož poezii dala válka tematiku, ke které se neustále vrací a v níž dominuje filozofická skepse

---

<sup>14</sup> Román vyděděných, Český Těšín 1949.

poznávající Różewiczův obraz války utvářený vůdčí myšlenkou odpátetizování minulosti. Ty, kteří by sdíleli takové podezření z Różewiczova vlivu na Jasieczko dílo, je třeba upozornit na to, že H. Jasieczek začal užívat to, co se dnes považuje za „rózewiczovskou“ poetiku, už před rokem 1954; tehdy sbírka *Obuszkciem ciosane* získala cenu v literární soutěži PZKO v Československu. Není také vyloučeno, že zde sehrála roli společná inspirace. Vždyť T. Różewicz, jak sám mnohokrát opakoval, rovněž udržoval při životě kult poezie Leopolda Staffa, jehož poslední sbírka *Wiklina* („Vrba“, 1957) je také napsána v „rózewiczovské“ poetice (přesněji řečeno: „pozdněstaffovské“).

K meziliterárnosti Jasieczkovy tvorby dlužno dodat, že básník brzy opouští mlado-polské tóny a zároveň společenské problémy začíná hodnotit skrze vlastní zkušenosti. V následujících dvou sbírkách *Blizny pamięci*<sup>15</sup> a *Zamyszenie*<sup>16</sup> svá nejdůležitější témata učinil problémy obecnými. V těchto knihách se setkávají všechny dosavadní motivy básnickovy tvorby. Subjekt v nich hodnotí své zkušenosti a při vzájemné konfrontaci různých „úhlů pohledu“ hledá vůdčí motiv své existence. Jako v básni příznačně nazvané *Punkt widzenia* („Hledisko“): „*Na svět je možno se dívat:/ zvětšovacím sklem úžasu/ a zmenšovacím sklem beznaděje/ skrz prsty přes slzy/ brýlemi černými i růžovými/ klíčovou dírkou/ skličkem na zatmění slunce/ hlavní pušky / tisíci opuštěnými brýlemi/ v muzeu/ v Osvětě*“.<sup>17</sup> Ona mnohost pohledů se v konečném vyústění redukuje na dvě protikladná hlediska: v titulní básni *Blizny pamięci* má jeden obraz „žlutý narcis dýmu“ stoupající vzhůru z továrního komínu (jako index) v očích pozorovatelů dva různé významy. Mladá dívka v něm jednoduše vidí předpověď dobrého počasí. Stařenka však jemně podotýká: „*Stejný jsem viděla v Ravensbrücku*“. Stařenka je tu ztělesněním paměti, jizvami poznačená lidská historie, která se táhne za námi, která ve všem vidí ty nejhorší předpovědi. Dívka, která nepamatuje tento „čas pecí“, představuje dnešní svět, který v básni *Wtedy* („Tehdy“) přehlazuje výstřely z lahví šampaňského výpověď svědka popravy nevinných lidí, a tak „*jsou zabiti podruhé*“.

Poválečná svoboda znamenala pro Jasieczkovu tvorbu příležitost k morálnímu soudu člověka, možnost nabytou v boji s vlastním strachem, v hrdém vzdorování násilí. Takovou pozici zaujímá lyrický mluvčí básně *Czyste ręce* („Čisté ruce“), výstižně ilustrující konflikty českého Slezska. Lyrický hrdina chtěl mít čisté svědomí a nestra-

<sup>15</sup> Jizvy paměti, Ostrava 1963.

<sup>16</sup> Zamyšlení, Ostrava 1969.

<sup>17</sup> Překlad Oldřich Rafaj.



nil se veřejného života. Nepodepsal Volkslist a okupace mu za to přinesla transport do koncentračního tábora, vážné onemocnění, vytetované číslo na pravé ruce a smrt syna v Osvětimi. Polský soused, vystupující v básni jako kontrastní postava, uvedl ve Volkslistu německou národnost, žil v dostatku, postavil dům, ale syna ztratil na východní frontě: „Včera přišel ke mně/ a říká: že Němci,/ že svastiky,/ že Kongo,/ že jsou tak neklidné časy.../ Podíval jsem se na jeho dům, zahradu,/ opálenou tvář/ a špinavé ruce/ od maziva Wartburga.// A on mi říká:/ Jenomže kdo nám porozumí,/ kdo nám porozumí?/ Nám, jimž válka vzala syny...”

Problematika války a jejích následků byla jedním ze stálých motivů Jasiczkovy poezie (a také publicistiky). Ironie dějin způsobila, že k některým básním, např. *Uczniom z Kamienitego* („Žákům z Kamenitého“), čas dopsal jiný konec. Báseň byla věnovaná třem žákům (ve věku 14, 17 a 19 let), které v roce 1944 zastřelili nacisté v Dolní Lomné poté, když si oni sami vykopali vlastní hrob. Pointa básně sugerovala nový lepší svět a také to, že v nové škole na Kamenitém se děti dovědí, jak mají žít, aby jejich blízké nepotkal stejný osud. V době, kdy byl básník donucen k mlčení, připsal k básni poznámku o situaci, v níž se ocitl on i ti, za něž chtěl mluvit: „Velká nenávisť/ malých inkvizitorů/ odsuzuje básníka/ k trestu zapomnění/ spolu s ním/ z polských čítanek/ vyhnali chlapce z Kamenitého// Na Kamenitém nečtou z čítanek/ o chlapcích z Kamenitého/ na Kamenitém/ svítí holá stěna/ škola byla uzavřena“ (Na Kamienitym – „Na Kamenitém“).

H. Jasiczek, který byl vždy věrný určitým životním zásadám, se propadal do stále větší bezradnosti vůči dosahu jejich působení. Víra v člověka, v ideály mládí, v oprávněnost lidské činnosti směřující k dobru byla podkopána. Ukázalo se, že víra v člověka je mnohознаčná a člověk slabý. Nezničilo to však jeho víru jako takovou: „V mojí zemi jakost polévky vavříň slaví/ a stříbro vzpomínek věnčí ustarané hlavy,/ a hrstka věrných po bitvě prohrané/ a rodáků dlouhé noční rozmluvy.“

Autor tohoto příspěvku Henryka Jasiczka osobně nepoznal. Také katovický literární kritik Bogusław Sławomir Kunda se přiznává, že s básníkem nehovořil o jeho vztahu k ideálům mládí, neboť k tomu během krátkých setkání nebyla příležitost. Může však riskovat názor, že H. Jasiczek nepatřil k lidem, kteří se zříkají vlastních chyb, kteří přepisují svůj životopis podle aktuální situace, v krajním případě plivou na minulost.<sup>18</sup> Smutné je, když se ideály mládí nesplnily, hodnoty zničily. Zklamaný básník pod vlivem uvědomění si jejich chybné interpretace napsal hněvivá slova: „Listopadová noc/ už bez kibitek/ a cest v sibiřském kamení/ listopadová noc/ Vstaň

<sup>18</sup> Kunda, B. S.: Będę was nękał moim wierszem, O poezji Henryka Jasiczka, Zwrot, 1991, č. 5, s. 25.

básníku!// Odsuzujeme tě/ k doživotnímu trestu/ mlčení!“ (Noc listopadova – „Listopadová noc“).

Zralá poezie autora sbírky **Zamyszenie** („Zamyšlení“) rezignuje na jednoznačná řešení prvních knížek. Je skeptická. Nabízí věrnost určitým hodnotám, zásadám, jednoznačně přikazuje hledět na ruce své i jiných. Básník neustále hledá své místo v měnícím se světě: „*Kde je mé ,já?‘/ V srdečním svalu,/ či v modrých nervech mozku,/ nebo snad ve zřítelnicích oka?*“<sup>19</sup> (Niepokój – „Neklid“).

Aniž by H. Jasiczek nabízel hotová řešení, vzory k následování, jak tomu bylo v prvním období jeho tvorby, představuje osobitý způsob dosahování vlastního místa ve světě. Stále to je místo důležité, protože člověk odpovídá za svět: „*Nad tebou/ ohromný blankytný/ vnitřek zvonu// Kdekoliv jsi/ zvedni svoji hlavu/ jsi srdcem toho zvonu*“ (Zamyslenie – „Zamyšlení“).

Henryk Jasiczek se sám považoval za jakéhosi „beskydského Odyssea“, do básně uvádí postavu Dona Quijota, píše básně o Ábelovi – to jsou všechno evropské pre-texty.

Na polské a zároveň evropské vlivy navazuje H. Jasiczek také svojí koncepcí poezie a básníka. Je to romantická koncepce. Ve sbírce **Jaśminowe noce**<sup>20</sup> napsal v básni Poezja („Poezie“): „*Být špetkou soli,/ ránou, co bolí,/ bubnem, praporem,/ strunou kytary,/ stínem motýlím,/ pomníkem na chvíli,/ rosou i bouří,/ trnem i růží,/ chlebem i vínem,/ hvězdou, jasmínem,/ bleskem magnezie.../ Taková je snad/ úloha poezie.*“

Po letech, v době mlčení, přirovnával „dokonalou“ báseň k jezeru a zformuloval takový závěr: „*Kdo potřebuje/ to jezero?/ Nebe,/ aby mohlo spatřit,/ že existuje*“ (Komu potrzebny jest wiersz? – „Kdo potřebuje báseň?“).

Po Jasiczkově smrti nebylo dokonce možné ani otisknout nekrolog. Redakci Magazynu Kulturalnego („Kulturního magazínu“), časopisu vydávaném krakovským Domem kultury „Palac pod Baranami“, se však podařilo zmýlit bdělost cenzury. Jasiczkovi přátelé se o něm zmiňovali pod básnickovým pseudonymem ještě z dob okupace – Wiktor Raban. Občas se některé z Jasiczkových básní podařilo propašovat do tisku: v roce 1981 Beskidskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne v Bielsku-Białej v redakci Roberta Danela vydalo tenký výbor z Jasiczkovy poezie *Smuga ci-enia* („Proužek stínu“), obsahující hlavně básně z pozůstalosti. V antologii deseti polských básníků z českého Těšínska z téhož roku *Słowa i krajobrazy* („Slova a kra-

<sup>19</sup> Překlad Oldřich Rafaj.

<sup>20</sup> Jasminové noci, 1959 Český Těšín.



jiny“), zkonfiskované však v polském knihkupectví v Českém Těšíně a pašované poté přes hranice, se objevila kapitolka o Jasiczkových básních. Tři jeho básně byly zveřejněny v malé antologii *Suita Zaolziańska* („Zaolžanská suite“, 1985 Opole). Bylo to však málo. Tento dlh se pokusil částečně splatit Tadeusz Kijonka, jenž ve spolupráci s Janem Rusnokem a Kazimierzem Kaszperem připravil k vydání výbor z Jasiczkovy tvorby **Jak ten oblok**.

Každý výbor, ať už připravený autorem, nebo někým jiným, představuje určitou interpretaci (v tomto případě životního díla autora), která je dána kritérii výběru básní. V případě sbírky *Jak ten oblok* šli vydavatelé cestou vyhledávání nadčasových hodnot Jasiczkovy básnického díla. Opustili tedy optimistické společenské básně první etapy Jasiczkovy tvorby, počítaje v to celou socrealistickou sbírku *Gwiazdy nad Beskidem*, do popředí postavili básně privátního charakteru a velký prostor dali básním z rukopisů (33 ze 73 básní ve sbírce). Ty jsou ostatně velmi důležité, neboť se v nich odráží nejen charakter doby, ale také autorovy vlastní životní cesty.

Ani v těchto verších se H. Jasiczek nestal neústupným, jednostranným, neštěstím zaslepeným tvůrcem. „*Neděj se obklíčit slovy*“, píše v básni *Sidla słów* („Pasti slov“). Proto kromě obžalovávajících básní dokázal vytvořit pozoruhodné básnické obrazy, jako je například tento: „*Na západě/ pod blankytným baldachýnem nebe/ barokní ol-tář mraků./ Den uzamyká monstranci slunce/ do tabernákulu soumraku./ Zvoní ku-kačky/ a skřivani vysoko vynášejí/ Te Deum skosené trávy*“ (*Te Deum*). H. Jasiczek si nadále zachoval schopnost čisté obraznosti: „*Už večer přichází po špičkách,/ aby ne-plašil usínající květiny,/ už jeřabiny odřikávají korálky růžence/ a křik divokých hus vyprovází léto*“ (*Lichtarz w ogrodzie* – „Svícen v zahradě“).

V citovaných básních na sebe obrací pozornost okruh rekvizit, které se v Jasiczkových básních dříve spíše neobjevovaly – rekvizity, jimiž víra přivádí do básně perspektivu transcendence, věčnosti. Stal se básník věřícím? Odpověď nebude jednoznačná, básně nedávají základ k takovým závěrům (spíše se jedná o tzv. sanctificatio, tj. posvěcování prostoru), ale umožňují tvrdit, že se jejich autor cítil hluboko zakořeněný v kultuře polské a evropské. Ona „*listopadová noc*“, to je přece bezprostřední aluze na Stanisława Wyspiańskiego (1869–1907), který v dramatu se stejným titulem (z roku 1904) řekl ústy kněze: „*Listopad – pro Poláky nebezpečný čas*“.<sup>21</sup>

O spisovatelích se mnohdy tvrdí, že jsou svědomím své doby. Básníkovým právem a především závazkem je vědění, ačkoliv to může být nebezpečné jak pro něj, tak i pro ty, v jejichž jménu mluví a zpívá.

<sup>21</sup> Není-li uvedeno jinak, překlady z polštiny v tomto příspěvku provedl Libor Martinek.

Poezie Henryka Jasiczka překročila hranice regionalismu. Můžeme konstatovat, že se autorovi staly příliš těsnými a básnickova poezie se povznesla k problémům a řešením univerzálním. Zároveň se napájela mízou regionu, z něhož čerpala jistotu. Rozepjata mezi beskydskými vrchy a tmou lidské duše, vybírala raději světlo, aniž by přitom rezignovala na znepokojující stíny při vědomí, že nenávist a jednostrannost ničí především toho, kdo nenávidí.